

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора наук з державного управління, старшого дослідника, завідувача науково-дослідної лабораторії з дослідження проблем управління у сфері цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України Помази-Пономаренко Аліни Леонідівни на дисертаційну роботу Дзюби Тетяни Володимирівни «Державне управління розвитком вітчизняної фармацевтичної галузі в умовах криз», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – «Публічне управління та адміністрування»

Актуальність теми дисертації, зв'язок з науковими програмами, темами

Фармацевтична галузь є ключовим компонентом сучасної системи охорони здоров'я, яка виконує вирішальну роль у наданні населенню ефективних лікарських засобів та підтримці громадського здоров'я. У період криз вітчизняна фармацевтична галузь потребує особливої уваги зі сторони держави та її підтримки задля забезпечення охорони здоров'я населення, якісного медичного обслуговування, збільшення тривалості життя та досягнення стабільності соціальної сфери. Суспільні потрясіння, глобалізація ринку, зростання конкуренції та зміни в уподобаннях і потребах споживачів відіграли свою роль у формуванні сучасної фармацевтичної індустрії. Сьогодні структура ринку охоплює різноманітні елементи та учасників, які взаємодіють між собою, формуючи складну і багатогранну систему – виробники лікарських засобів, дистриб'ютори, аптеки, лікарі та кінцеві споживачі, де кожен з учасників відіграє важливу роль у забезпеченні доступу до медичних препаратів та їх ефективного використання. Відтак, антикризова політика державного управління дозволить адаптувати галузь до викликів, спричинених війною, економічними негараздами або пандеміями. Вищезазначене підкреслює важливість комплексного і багатостороннього підходу до вивчення і регулювання фармацевтичної галузі, що сприятиме ефективному функціонуванню системи охорони здоров'я та покращенню якості медичних послуг; впровадженню нових стандартів і реформ у сфері охорони здоров'я, що базуються на європейських нормах, а також включають активне залучення громадських організацій в процесах прийняття рішень.

Таким чином, тематика дисертаційної роботи Дзюби Т.В. є надзвичайно своєчасною і актуальною на сучасному етапі розвитку вітчизняної фармацевтичної галузі, зокрема в умовах викликів, ризиків та криз.

Дисертаційну роботу виконано у рамках реалізації науково-дослідної роботи ВНЗ "Національна академія управління" за темою: «Інноваційно-

інвестиційні чинники сталого соціально-економічного розвитку» (державний реєстраційний номер 0116U003934), де авторкою досліджено проблемні питання щодо стратегії публічного управління та адміністрування розвитком вітчизняної фармацевтичної галузі; обґрунтовано важливість стратегічного підходу до управління фармацевтичною галуззю України, що спрямовано на посилення науково-дослідного та інноваційного потенціалу, формування конкурентоспроможного асортименту продукції, підвищення внутрішньої доступності лікарських засобів та інтеграцію у глобальні ринки. Результати дисертаційної роботи використані при виконанні НДР Національного університету «Чернігівська політехніка» «Механізми державного управління регіональним розвитком в умовах переформатування владних відносин» (державний реєстраційний номер 0120U105292), де авторкою було запропоновано методологію, яка дозволяє оцінити ризики та запровадити адаптивні заходи, що допоможуть забезпечити стабільність і функціонування фармацевтичної галузі в умовах глобальних викликів, війн та епідемій.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність

Авторкою було ґрунтовно опрацьовано та застосовано основоположні наукові дослідження з теорії і методології державного управління, що стало основою формування індивідуально траєкторії дослідження та сприяло глибинному аналізу предмету дослідження. Теоретичним та інформаційним базисом дисертаційної роботи стали законодавчі та нормативно-правові акти, фундаментальні положення теорії публічного управління щодо історії та теорії розвитку фармацевтичної галузі України, сучасні стратегії, спрямовані на підвищення ефективності системи державного управління в фармацевтичній галузі, методичні та методологічні розробки щодо критеріїв оцінювання функціонування, реформування та модернізації системи охорони здоров'я в цілому.

Поставлена авторкою мета дисертаційної роботи, а саме – обґрунтування науково-теоретичних засад та виокремлення сучасних механізмів трансформації й адаптації системи державного управління розвитком вітчизняної фармацевтичної галузі в умовах глобальних викликів та системних криз – була досягнута в розкриття завдяки вирішенню окреслених завдань: проаналізовано еволюцію наукових поглядів щодо визначення сутності фармацевтичної галузі як об'єкту державного управління; досліджено структуру публічного управління фармацевтичним ринком України в умовах криз; розглянуто вітчизняний досвід у сфері державного управління фармацевтичною галуззю в умовах системних викликів і трансформацій, через аналіз конкурентоспроможного середовища для

фармацевтичних підприємств та існуючої регуляторної системи; визначено механізми адаптивного управління розвитком фармацевтичної галузі в умовах криз; виокремлено цільові функціонали формування комплексної антикризової програми регулювання якості препаратів фармацевтичної галузі в умовах сучасних викликів, з метою представлення комплексної моделі та розробки трансформаційно-адаптивної стратегії управління розвитком вітчизняної фармацевтичної галузі для забезпечення охорони здоров'я населення в умовах реформи системи охорони здоров'я та криз.

У першому розділі «Науково-теоретичні засади державного управління розвитком фармацевтичної галузі» визначено структуру фармацевтичного ринку як надзвичайно складну та багатогранну, яка включає різні категорії лікарських засобів, які класифікуються за типом дії, способом застосування, регіональним походженням та іншими критеріями (с. 34–38, 40 тощо). Також виокремлено принципи державного управління фармацевтичною галуззю, розділені на такі групи: якісно-орієнтовані; соціально-орієнтовані; юридично-орієнтовані (рис. 1.2). Окреслено основні завдання, що постають перед державним управлінням фармацевтичною галуззю, включають три основні групи завдань за визначеними напрямками: державно-управлінські, організаційно-контролюючі, правовстановчі (табл. 1.3). Акцентовано увагу на потребі в запровадженні системних рішень на державному рівні для розвитку і забезпечення фармацевтичного ринку в Україні в умовах системних викликів (економічно-бізнесових, екологічних та воєнних) та застосування адаптивно-прогресивних трансформацій як позитивних чинників зовнішнього середовища, що сприяють покращенню ситуації в українській фармації (с. 60–62, 64–69 тощо). З'ясовано, що фармацевтична галузь є однією з найважливіших і найбільш динамічних складових сучасної економіки і потребує ефективного державного управління, адже безпосередньо впливає на ключові сфери, які визначають якість життя громадян, а саме: здоров'я населення, тривалість життя та якість медичного обслуговування (с. 81–82).

У другому розділі «Розвиток фармацевтичної галузі в умовах криз: принципи та підходи адаптивного управління» проаналізовано механізми адаптивного управління розвитком фармацевтичної галузі в умовах криз, визначено, що активний виробничо-технічний розвиток у світі, який посилюється, починаючи із XXI століття, окрім стрімкого прогресу призвів до зростання й загострення криз таких, як світова економічна криза, пандемія COVID-19 та глобальні геополітичні трансформації і загрози (с. 84–87). Показано, що кризи негативно впливають на всю державно-організаційну систему, зокрема, й на фармацевтичну галузь, оскільки дестабілізують розвиток фармацевтичного ринку та пов'язані із ним сфери. У підрозділі 2.1

як позитивний приклад введення і дії адаптивного управління фармацевтичною галуззю в умовах глобальної економічної кризи, розглянуто досвід Греції та Португалії, де уряди зважилися запровадити заходи щодо контролю витрат (с. 89–93). Норвезький досвід у введенні адаптивно-антикризового управління під час пандемії COVID-19 представлено як найбільш успішний, бо поєднав демократичну легітимність та урядову спроможність (с. 95–96). У підрозділі 2.1 розглянуто адаптивні заходи регулювання вітчизняної фармацевтичної галузі в період пандемії COVID-19. Особливу увагу в дослідженні приділено ресурсній адаптивності вітчизняної фармацевтичної галузі до умов воєнного часу (підрозділ 2.3). Звернуто увагу на тривалість війни та доведено, що це вимагає вироблення трансформаційно-адаптивних механізмів в управлінні сферою охорони здоров'я та фармацевтичною галуззю, відтак запропоновано визначення завдань для покращення якості кадрового складу та матеріально-технічної бази охорони здоров'я України (с. 116–126, 131–132).

У третьому розділі «Шляхи вдосконалення державного управління розвитком вітчизняної фармацевтичної галузі в умовах криз» визначено цільові функціонали формування комплексної антикризової програми регулювання якості препаратів фармацевтичної галузі в умовах сучасних викликів (рис. 3.1). У підрозділі 3.1 доведено, що функціональне забезпечення відіграє ключову роль в ефективному публічному управлінні у всіх важливих суспільно-державних сферах, в тому числі у медично-фармацевтичній сфері, де ключовими функціями є: розробка та впровадження ефективної законодавчої бази; нагляд і контроль за діяльністю фармацевтичних підприємств; використання інструментів економічної політики для підтримки конкурентоспроможності фармацевтичних компаній; регулювання цін на лікарські засоби. Виокремлено ряд ключових аспектів та особливостей їх запровадження, які можуть забезпечити успішну реалізацію комплексних антикризових стратегій у фармацевтичному секторі (рис. 3.3, табл. 3.2). У межах підрозділу 3.2 розроблено комплексну модель управління розвитком вітчизняної фармацевтичної галузі для забезпечення охорони здоров'я населення в умовах криз, які багато років поспіль тривають. У підрозділі 3.3 (зокрема, на рис. 3.6) представлено дослідження стратегізації розвитку вітчизняної фармацевтичної галузі в умовах реформ системи охорони здоров'я та системних криз, внаслідок чого розроблено трансформаційно-адаптаційну стратегію.

Викладене вище свідчить про достатній рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційної роботи. Висновки в цілому відповідають поставленим завданням, відповідно

відтворюються в оприлюдненому тексті анотації.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота їх викладу в опублікованих працях

Достовірність результатів і висновків дослідження забезпечується чітко визначеною методологією, загальних і спеціальних методів наукового пізнання. З метою реалізації визначених мети і завдань у процесі підготовки дисертаційної роботи використовувалася сукупність філософських, загальнонаукових, приватно-наукових і спеціальних методів. Загалом, методи дослідження, використані в дисертаційній роботі, забезпечують комплексний та систематичний підхід до аналізу розвитку фармацевтичної галузі в Україні. Вони дозволяють не лише відобразити сучасний стан ринку, але й проаналізувати вплив криз на його функціонування, а також виявити можливості для вдосконалення державного управління. Таким чином, проведене дослідження може стати основою для розробки рекомендацій щодо формування ефективної державної політики у фармацевтичній галузі, що відповідає потребам суспільства та сучасним викликам.

Наукова новизна та висновки дисертації сформульовані чітко й конкретно, отримані на основі логічного і послідовного викладу матеріалу. Розділи дисертаційної роботи взаємопов'язані між собою та структурно доповнюють один одного. Зазначене дозволяє зробити висновок про логічність, системність, послідовність і комплексність викладу матеріалу та про достатню обґрунтованість наукових положень, висновків і пропозицій дисертації.

Наукова новизна отриманих авторкою результатів полягає в тому, що в дисертаційній роботі Дзюби Т.В. вирішено актуальне наукове завдання, яке полягає в обґрунтуванні науково-теоретичних засад та виокремленні сучасних механізмів трансформації й адаптації системи державного управління розвитком вітчизняної фармацевтичної галузі в умовах глобальних викликів та системних криз. Серед елементів наукової новизни дисертаційної роботи заслуговує на увагу запропонована структурно-функціональна конфігурація механізмів державного управління щодо забезпечення трансформаційно-адаптивного управління. Такий вибір механізмів, на думку авторки, ґрунтується на концептуалізації дослідження процесів щодо формування управління розвитком фармацевтичної галузі в Україні, у контексті реформування медичної сфери, введення інновацій, підвищення якості медичних послуг, забезпечення доступності лікарських засобів та зміцнення національної безпеки.

З методологічної точки зору до елементів наукової новизни, а відтак, й авторського здобутку, слід віднести, по-перше, методологію дослідження реформування державної політики у фармацевтичному секторі задля удосконалення регуляторної бази та запровадження європейських стандартів

якості та безпеки шляхом аналізу сильних та слабких сторін; по-друге, інтегративні підходи до вироблення політики – стабілізаційний аналіз, методи контролю ризиків та забезпечення безпеки якості, принципи адаптивної інноватики, які доцільно використовувати при аналізі та оцінці ризиків.

У науково-практичному контексті слід відмітити розробку стратегії трансформації та адаптації державного управління фармацевтичною галуззю в умовах реформи системи охорони здоров'я та системних криз (рис. 3.6). Дана стратегія ґрунтується на системному моніторингу потреб пацієнтів та спирається на певну систему адаптивних заходів і має на меті належний захист здоров'я пацієнтів та відповідність української фармацевтичної продукції міжнародним нормам та стандартам.

Слід вказати на розроблені авторкою критерії для оцінювання ефективності державного управління фармацевтичною галуззю у їх відповідності пріоритетним напрямками розвитку вітчизняної фармацевтичної галузі. Урахування такої взаємозалежності дозволить, по-перше, розробити відповідні програми та концепції розвитку фармацевтичної галузі з урахуванням зниження ризиків, пов'язаних з зовнішніми загрозами, через адаптацію до українських кризових реалій та специфіки національної фармацевтики. А по-друге, окреслити пріоритети при створенні відповідних офіційних документів щодо визначення національних цілей для фармацевтичного сектору та встановлення безпекових пріоритетів з метою усунення перешкоджаючих чинників в управлінні та створення сприятливих умов для розвитку цієї галузі, і підвищення рівня конкурентоспроможності на ринку.

Основні наукові результати дисертаційної роботи опубліковано в 11 наукових працях, з них 6 статей у наукових фахових виданнях, 1 стаття у виданні, індексованому наукометричною базою “Web of Science” та 4 публікації у збірниках всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференцій.

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження

Викладені у дисертації наукові положення доведено до рівня практичних рекомендацій і науково-методичних підходів; головні висновки та пропозиції, отримані в результаті дослідження, можуть бути використані в управлінській роботі державних та місцевих органів влади, в управлінській діяльності органів місцевого самоврядування, установ та відомств. Так, матеріали дисертаційної роботи були використані Університетською клінікою НМУ імені О.О. Богомольця (довідка № 85-УК від 14.03.2025 р.) у процесі розробки системи надання медичних послуг, зокрема, пропозиції та практичні рекомендації щодо формування національної лікарської (фармацевтичної) політики в частині

забезпечення належного рівня доступності та якості медичних послуг для всіх верств населення; виокремлення сучасних ефективних механізмів управління та фінансового регулювання якості медичних послуг; розробки критеріїв доступності лікарських засобів з урахуванням технологічних змін; ДУ «Інститут геронтології ім. Д.Ф.Чеботарьова НАМН України» (акт впровадження від 17.03.2025 р.) щодо дослідження взаємозв'язку факторів старіння населення та платоспроможності людей літнього віку в контексті якості та доступності лікарських засобів для визначення переліку критичних до локального виробництва ліків, використання в процесі лікування якісних та доступних лікарських засобів; а також щодо аналізу динаміки попиту на лікарські засоби в період пандемії COVID-19, виявлення галузевих дефіцитів та оцінки впливу доступності медикаментозного забезпечення на якість лікування осіб похилого віку.

Дотримання принципів академічної доброчесності

За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушень академічної доброчесності. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, є достатнім.

Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації

Аналіз змісту анотації та основних положень тексту дисертаційної роботи Дзюби Т.В. засвідчив їхню повну ідентичність в частині формулювання мети, об'єкту, предмету, завдань, положень новизни, висновків до розділів, загальних висновків. Загалом зміст анотації відтворює інформацію про методологію дослідження, способи аргументації положень, основні ідеї тексту дисертації.

Анотація не містить інформації, яка була б відсутньою в дисертації. Дисертація та оприлюднена анотація оформлені згідно з Вимогами до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40, зареєстрованими в Міністерстві юстиції України 03.02.2017 за № 155/30023 (зі змінами).

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Оцінюючи в цілому позитивно рівень розробки теоретичних і методичних положень, практичних рекомендацій, обґрунтованість наукових висновків і пропозицій, необхідно вказати на такі зауваження та дискусійні положення дисертаційної роботи:

1. До безперечної новизни дисертації слід віднести розроблену авторкою концептуальну основу системи державного управління через сформовану структурно-функціональну конфігурацію механізмів державного управління щодо забезпечення трансформаційно-адаптивного управління. На нашу думку, запропонована система (гармонійна взаємодія ключових чинників;

стандартизація безпеки, ефективності, якості; законодавча адаптація; ефектизація системи управління; інноваційність ресурсного потенціалу; стабілізація фінансування медичних послуг; координація та контроль) потребує додаткової конкретизації. Власне, слід уточнити, які саме механізми авторка виокремлює для кожної з названих позицій та яким чином вони поєднані в контексті безпекових пріоритетів розвитку вітчизняної фармацевтичної галузі.

2. З огляду на те, що система охорони здоров'я та фармацевтичний сектор як її складова перебувають у стані активного реформування, авторці у першому розділі при здійсненні аналізу сучасного стану реформи сфери охорони здоров'я слід було б більше зацентрувати увагу на виявленні управлінських вразливостей, які можуть ускладнювати їх реалізацію. Крім того, доречно окреслити питання ефективної координації, нормативного супроводу та стабільності доступу до фармацевтичних послуг в умовах змін.

3. У першому розділі дисертації авторка розкриває форми і методи державного регулювання, що забезпечують певні можливості суб'єктам господарювання в фармацевтичній галузі: вони мають право здійснювати свою діяльність згідно із законодавством країни, без зайвих обмежень, що сприяє розвитку здорового конкурентного середовища на ринку. У той же час, при розробці «Стратегії трансформації та адаптації державного управління фармацевтичною галуззю в умовах реформи системи охорони здоров'я та системних криз» (рис. 3.6) такий важливий блок, як суб'єкти публічного управління, що задіяні в процесі здійснення та провадження реформ, авторка залишила поза увагою, зокрема, питання їх взаємодії та координації.

4. На с. 87–97 дисертації авторкою досліджено досвід держав-лідерів на світовому фармацевтичному ринку – Греції, Португалії, Норвегії та ін. Уважаємо, що логічним було б запропонувати методику оцінювання можливостей України для використання закордонних практик у сучасних реаліях розвитку нашої країни, окресливши імовірні сценарії їх імплементації.

5. На наше переконання, доцільним є доповнення дисертаційної роботи аналізом адаптаційних стратегій, які впроваджуються фармацевтичними компаніями в умовах воєнного стану. У цьому контексті відзначимо, що окрему увагу варто приділити специфічним викликам, з якими стикаються аптечні заклади на деокупованих територіях, зокрема щодо логістики, кадрового забезпечення та відновлення інфраструктури. Такий підхід дозволив би поглибити прикладний вимір дослідження та відобразити реальні управлінські практики в умовах кризових ситуацій.

Разом з тим, висловлені зауваження та рекомендації носять переважно дискусійний характер і не знижують загалом високого теоретико-методологічного рівня представленої дисертаційної роботи.

Загальний висновок та оцінка дисертації

Дисертаційна робота Дзюби Тетяни Володимирівни на тему: «Державне управління розвитком вітчизняної фармацевтичної галузі в умовах криз» є самостійним, завершеним науковим дослідженням.

Актуальність обраної теми дослідження, обґрунтованість наукових положень, висновків і запропонованих авторкою рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх вірогідність, достовірність та наукова новизна одержаних результатів, повнота їх викладу в опублікованих працях свідчать про глибоку наукову самостійність авторки, високий рівень підготовленості дослідження.

Одержані результати забезпечують розв'язання актуального наукового завдання в галузі науки «Публічне управління та адміністрування», яке полягає в обґрунтуванні науково-теоретичних засад та виокремленні сучасних механізмів трансформації й адаптації системи державного управління розвитком вітчизняної фармацевтичної галузі в умовах глобальних викликів та системних криз.

Дисертаційна робота Дзюби Тетяни Володимирівни на тему: «Державне управління розвитком вітчизняної фармацевтичної галузі в умовах криз» відповідає спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах) затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її авторка Дзюба Тетяна Володимирівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування».

Офіційний опонент:

завідувач науково-дослідної лабораторії
з дослідження проблем управління
у сфері цивільного захисту
Національного університету
цивільного захисту України
д-р. наук держ.упр., с.д.

Аліна ПОМАЗА-ПОНОМАРЕНКО

